

ผี พราหมณ์ พุทธ: วัฒนธรรมระดับได้¹

ทัศนธรรสขง ศรีกุลกรณ² วินิตา คงประดิษฐ²

วรรณวิภา สุหนตต์ตา³ เพ็ญสิริ ชาตินิยม³ และ สุภาวี ศิรินครการณ⁴

บทคัดย่อ

"เครื่องราง" หรือ "เครื่องประดับ" เกิดขึ้นพร้อมกับมนุษย์ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จากการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ เป็นการจัดการกับ "สิ่งที่ไม่รู้" ให้กลายเป็น "สิ่งเหนือธรรมชาติ" ด้วยวัตถุที่มีผลต่อความเชื่อในด้านการปกป้องคุ้มครอง และสร้างระบบที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตอันเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์เพื่อการรักษาเผ่าพันธุ์

ความกลัวต่อสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านี้เป็นที่มาของคติการนับถือ "ผี" ตามความเชื่อดั้งเดิมที่พัฒนาจากการเรียนรู้เกี่ยวกับตัวตนและจิตใจ และเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องผู้ปกป้องคุ้มครอง บรรพบุรุษ และการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

การเผยแพร่เข้ามาของศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูในเวลาต่อมาพร้อมกับคติการสร้างรูปเคารพและวัตถุมงคล เปลี่ยนแปลงทัศนคติในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ไปสู่ระบบระเบียบของความดีงาม โดยเน้นการบูชาเพื่อการปกป้องคุ้มครองและสร้างความเป็นสิริมงคล ทั้งต่อพื้นที่ในอุดมคติ พื้นที่ทางกายภาพ และพื้นที่บนร่างกายมนุษย์

งานสร้างสรรค์เครื่องประดับในโครงการวิจัยนี้นำเสนอเครื่องประดับจำนวน 4 ชุด อันมีพื้นฐานจากคติความเชื่อที่หล่อหลอมให้เกิดอารยธรรมไทย โดยแสดงออกผ่านเครื่องประดับที่เชื่อมโยงแนวคิดเรื่องพิธีกรรมและวัตถุ ตลอดจนสร้างองค์ความรู้อันสัมพันธ์กับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่ขับเคลื่อนด้วยความเชื่อและศาสนา รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบกาลเวลา และวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมร่วมสมัย

"เครื่องประดับชุดแรก" สะท้อนการเชื่อมโยงร่างกายกับสัญชาตญาณ เป็นพื้นฐานของการสักการะร่างกายและความรู้สึกตามธรรมชาติ โดยการแสดงสภาวะของขนาดและปริมาณที่มีลักษณะพิเศษ เพื่อสื่อสารความกลัว ความทุกข์และความเชื่อที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยที่ได้รับสนับสนุนจากคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² อาจารย์ประจำ คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

⁴ รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล pearvee@yahoo.com

เมื่อสังคมมนุษย์เปิดรับแบบแผนของพิธีกรรมและการสักการะอันมีต้นแบบจากอารยธรรมอินเดียโบราณ การนับถือเทพเจ้า บุคลาธิษฐาน การถือวรรณะ ตลอดจนการแบ่งแยกความดีและความชั่ว ล้วนเป็นการจัดระเบียบทางความคิดและสัญชาตญาณมนุษย์ให้สอดคล้องกับกรอบของศีลธรรม “เครื่องประดับในชุดที่ 2” จึงตีความเรื่องราวของความสอดคล้องดังกล่าว โดยได้แรงบันดาลใจจากพิธีกรรมการไหว้ครูโยน สร้างสรรค์เป็นผลงานที่แสดงความนอบน้อมต่อร่างกายและจิตใจ ด้วยการเคลื่อนไหวร่างกายอย่างสมดุล

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหัวใจของพุทธศาสนาจะมุ่งสอนเรื่องความว่างของจิต การหลุดพ้น และการไม่สะสมในวัตถุทางกาย แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธคุณค่าของเครื่องประดับและวัตถุมงคลในอุบายที่ส่งเสริมศีลธรรมอันเป็นแนวคิดคู่ขนาน “เครื่องประดับในชุดที่ 3” ย่อมสะท้อนการหลุดพ้นด้วยตนเองและความต้องการสิ่งพึงพิง ซึ่งนำไปสู่การปรากฏหรือไม่ปรากฏรูปธรรมของวัตถุเหล่านั้น อันแสดงถึงความสอดคล้องแต่ก็มีความขัดแย้งในตัวมนุษย์

ทั้งนี้ความสัมพันธ์ของเครื่องประดับและความเชื่อในจิตใจมนุษย์มิได้เปลี่ยนแปลงไปมากนักจากอดีต ดังจะเห็นได้จากสถานะและรูปแบบของ “เครื่องประดับในชุดสุดท้าย” ซึ่งอธิบายปรากฏการณ์ทางความเชื่อของสังคมไทยในปัจจุบัน ที่เน้นย้ำว่าความกลัว ความทุกข์ และความอยาก เป็นส่วนหนึ่งที่ฝังรากในจิตใจมนุษย์โดยยากจะคลี่คลาย

คำสำคัญ: 1. ศาสนาผี 2. ศาสนาพรหมณ์ 3. ศาสนาพุทธ 4. วัฒนธรรม 5. เครื่องราง 6. เครื่องประดับ.

Spirit, Brahmanism, Buddhism: Cultural Adornment

Tataroschong Sreekullkorn⁵ Winita Kongpradit⁵

Wanwipa Suneta⁶ Pensiri Chartniyom⁶ and Supavee Sirinkraporn⁷

Abstract

“Talisman” or “jewellery” has existed since the pre-historic period as a result of human’s learning to live with nature. Human turned the ‘unknown’ into ‘superstition,’ using objects which were believed to power to protect and creating a system that corresponds to their way of living, a human instinct to maintain their race.

The fear of supernatural power was the origin of animism derived from traditional beliefs about self and mind and connected to the ideas of protectors, ancestors and settlement.

The arrival of Buddhism, Brahman and Hinduism came with the tradition of idolatry. This turned the attitude towards living into a ritual and disciplined one. The emphasis of worshipping were for the sense of protection and auspiciousness in the aspects of idealism, physical space and human body.

This research project presents four sets of jewellery which are created based on the traditional Thai beliefs. Each piece of jewellery reflects the connection between an object and rituals behind it. It also contributes new knowledge of how historical background was driven by beliefs and religion and the relationship between time and contemporary life.

“The first set of jewellery” reflects the relationship between human body and human instinct. It is the basis of body worshipping and raw emotions. It is presented through the size and volume in order to reflect the fear, suffering and belief inside.

⁵ Lecturer at Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University

⁶ Assistant Professor, Ph.D at Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University

⁷ Associate Professor, Ph.D at Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University

E-mail : pearvee@yahoo.com

Through the influence of ancient Indian culture, human society adopted the tradition of rituals, worshipping. Worshipping of gods, personification, caste systems, and the ideas of 'good' and 'bad' were formed as a way to conform human thoughts and instinct to the moral and ethical thinking frame. "The second set of jewellery" interprets this connection. It is inspired by the ritual of paying respect to Khon masters. It portrays the humility of body and mind demonstrated through composed movements.

While the essence of Buddhism is about non-attachment, liberation and abstention from material accumulation, the hidden value of jewellery and talisman as a scheme to promote morality cannot be denied even though they seemed parallel to each other. "The third set of jewellery" hence reflects the perseverance to be free from the circle of life by oneself and having a sacred object to hold on to. This leads to the physical and non-physical appearance of the objects which symbolizes the harmony and conflict in every human being.

The relationship between a piece of jewellery and human mind has not changed substantially from the past as demonstrated through "the finale set of jewellery". It explains phenomenon of modern day belief of Thai society which reinforces the message that fear, suffering and desire are deep-rooted in human mind and cannot be easily disentangled.

Keyword: 1. Spirit 2. Brahmanism 3. Buddhism 4. Culture 5. Talisman 6. Jewellery.

บทนำ

อาจกล่าวได้ว่า “เครื่องราง” หรือ “เครื่องประดับ” เกิดขึ้นพร้อมกับมนุษย์ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ อันเป็นผลมาจากการเรียนรู้ของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ เป็นการจัดการกับ “สิ่งที่ไม่รู้” ให้กลายเป็น “สิ่งเหนือธรรมชาติ” ด้วยวัตถุที่มีผลต่อความเชื่อในด้านการปกป้องคุ้มครอง และสร้างระบบที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตอันเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์เพื่อการรักษาเผ่าพันธุ์

ความกลัวต่อสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านี้เป็นที่มาของคติการนับถือ “ผี” ตามความเชื่อดั้งเดิมที่พัฒนาจากการเรียนรู้เกี่ยวกับตัวตนและจิตใจ และเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องผู้ปกป้องคุ้มครอง บรรพบุรุษ และการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

เครื่องรางหรือเครื่องประดับจึงถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสารในระยะแรก โดยมีผู้นำท้องถิ่นหรือผู้นำทางจิตวิญญาณเป็นสื่อ และมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อเข้าถึงสิ่งที่ควบคุมไม่ได้ เช่นภัยพิบัติ การเจ็บป่วย หรือการตาย รูปร่างรูปทรงของวัตถุเหล่านี้อาจสร้างขึ้นจากสิ่งที่เรียบง่ายที่สุด ดังเช่นที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันในวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยทางภาคเหนือ ซึ่งยังคงพบการให้ผู้ป่วยสวมด้ายดิบที่เชื่อว่าจะช่วยคุ้มครองให้หายจากโรค (Paul & Elaine, 1998, 28-29) สถานะของด้ายที่ผูกรอบคอหรือข้อมือจึงเป็นเสมือนเครื่องรางที่ตอบสนองความเชื่อเรื่องการปกป้องจากความแปรปรวนของธรรมชาติในตัวมนุษย์

ต่อมาเมื่อการเดินทางติดต่อระหว่างชุมชนก่อนประวัติศาสตร์เกิดขึ้นราว 3,000 ปีก่อน ระบบความเชื่อและวัตถุสิ่งของที่สร้างขึ้นในเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ ได้เคลื่อนย้ายไปยังชุมชนในหลายพื้นที่ อาทิบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ราบแม่น้ำโขง อาณาไทย และทะเลอันดามัน ซึ่งพบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของกลองสำริดขนาดใหญ่ที่เรียกว่ากลองมโหระทึก (Sujit, 2004, 52-53) ส่งผลให้เกิดการผสมผสานทางความคิดในกลุ่มคนและยอมรับในการอยู่ร่วมกันผ่านสัญลักษณ์และพิธีกรรมอย่างเป็นระบบ แนวคิดเรื่องการนับถือผีและการสร้างสรรค์วัตถุอันเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อจึงเปลี่ยนผ่านจากวัตถุเรียบง่ายไปสู่รูปทรง ขนาด และวัสดุอย่างพิเศษที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงความคิดสร้างสรรค์ประกอบการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าทั้งทางบกและทางทะเลระหว่างอินเดียและจีนในสมัยโบราณ เป็นอิทธิพลจากภายนอกที่สำคัญและส่งผลต่อความเชื่อของกลุ่มคนในภูมิภาคนี้ สันนิษฐานว่าเครื่องรางที่พบในประเทศไทยในระยะแรกมีลักษณะเป็นรูปร่างของสัตว์ (Sujit, 2004, 84) และสวมใส่ในฐานะเครื่องประดับในหมู่ชนชั้นสูง วัตถุเหล่านี้เป็นหลักฐานสำคัญของการรับวัฒนธรรมการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งทำขึ้นจากวัตถุม้าหรือมาจากต่างถิ่น

การเผยแพร่เข้ามาของศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูในเวลาต่อมาพร้อมกับคติการสร้างรูปเคารพหรือวัตถุมงคลที่เคลื่อนย้ายได้ เปลี่ยนแปลงทัศนคติใน

การดำเนินชีวิตของมนุษย์ไปสู่ระบบระเบียบของความดีงาม โดยเน้นการบูชาเพื่อการปกป้องคุ้มครองและสร้างความเป็นสิริมงคลทั้งต่อพื้นที่ในอุดมคติ พื้นที่ทางกายภาพ และพื้นที่บนร่างกายมนุษย์ สอดคล้องกับความเชื่อในอารยธรรมอินเดียโบราณที่ว่า เครื่องประดับมีความหมายและความจำเป็นต่อมนุษย์ การสวมเครื่องประดับนอกจากเพื่อความสวยงามแล้วยังมีความหมายถึงการเติมเต็มให้ร่างกายสมบูรณ์ การไม่สวมเครื่องประดับถือว่าไม่เป็นมงคล เนื่องจากการเปิดเผยร่างกายต่อภัยอันตราย (Vidya, 200, 24-25) แนวคิดนี้สัมพันธ์กับสมัยก่อนประวัติศาสตร์อันเป็นความเชื่อทางจิตวิญญาณของมนุษย์ โดยการสวมเครื่องประดับฝังไปพร้อมกับผู้ตาย หรือการทอชุดเสื้อผ้าเตรียมไว้ล่วงหน้าของชาวเขาสำหรับใส่ในพิธีฝังศพของตัวเองเมื่อตายแล้ว (Paul & Elaine, 1998, 133) เป็นพิธีกรรมและคติความเชื่อที่ใช้เสื้อผ้าและเครื่องประดับเพื่อการปกป้องคุ้มครองเมื่อมีการเปลี่ยนผ่านไปสู่สถานะอื่น

นอกจากนี้การบันทึกด้วยอักษรและวรรณคดีทางศาสนาที่เผยแพร่เข้ามาจากอินเดียยังเป็นรากฐานของการสร้างอารยธรรม การนับถือธรรมชาติและบรรพบุรุษแบบดั้งเดิมจึงมีการปรับเปลี่ยนไปสู่ระบบของการบูชาทางศาสนา ด้วยการสร้างรูปเคารพและพระพิมพ์เพื่อการอุทิศส่วนกุศลและสืบทอดศาสนา โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องไตรภูมิซึ่งเป็นระบบของพื้นที่และเวลาในทางพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับเรื่องศีลธรรมอย่างชัดเจน และเป็นเครื่องมือที่ใช้อธิบายแนวคิดเชิงนามธรรมเรื่องปรากฏการณ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติที่เข้าใจกันมาแต่เดิมอย่างไรก็ดี แม้ว่าพุทธศาสนาที่เผยแพร่เข้ามาในดินแดนไทยในอดีตได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดพื้นฐานอันประกอบด้วยความว่างของจิต การหลุดพ้น และการไม่สะสมในวัตถุทางกาย แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธคุณค่าของเครื่องประดับและวัตถุมงคลในอุปายที่ส่งเสริมศีลธรรมอันเป็นแนวคิดคู่ขนาน

งานวิจัยนี้ตั้งสมมติฐานจากแนวคิดและคติความเชื่อดังกล่าวที่หล่อหลอมให้เกิดอารยธรรมไทย โดยแสดงออกผ่านการสร้างสรรค์เครื่องประดับที่เชื่อมโยงแนวคิดเรื่องพิธีกรรมและวัตถุ ตลอดจนการสร้างองค์ความรู้อันสัมพันธ์กับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่ขับเคลื่อนด้วยคติความเชื่อและศาสนา รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบกาลเวลาและวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมร่วมสมัย อันแสดงถึงความสอดคล้องแต่ก็มีความขัดแย้งในตัวมนุษย์ จากสัญชาตญาณสู่พิธีกรรมและการสักการะ การหลุดพ้นด้วยตนเองและความต้องการสิ่งพึงพิง ซึ่งนำไปสู่การปรากฏหรือไม่ปรากฏรูปธรรมของวัตถุเหล่านั้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเผยแพร่ผลการศึกษาวิจัยด้านกระบวนการสร้างสรรค์ ซึ่งได้รับการพัฒนาจากสาระความรู้ความเป็นมาของเครื่องประดับและวัตถุมีค่าอันเป็นรากเหง้า

ทางวัฒนธรรมและความเชื่อในสังคมไทย รวมทั้ง เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ในการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ตลอดจนการให้ข้อมูลแก่ผู้สนใจทั่วไป

2. การออกแบบเครื่องประดับ ที่อาศัยพื้นฐานทางวัฒนธรรมและความเชื่อในสังคมไทย ก่อเกิดสุนทรียภาพสอดคล้องกับรูปแบบการใช้ชีวิตของมนุษย์และสังคมร่วมสมัยในปัจจุบัน

วิธีการวิจัย

1. ศึกษาและวิจัยเนื้อหาสาระข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในยุคสมัยต่าง ๆ อันประกอบด้วยศิลปะสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ตลอดจนการมีอิทธิพลทางด้านอุดมคติและการยึดถือปฏิบัติของศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู อันเป็นส่วนหนึ่งในการก่อร่างสร้างตัวของวัฒนธรรมและรูปแบบของศาสนาพุทธแห่งราชอาณาจักรไทย

2. ศึกษาวิเคราะห์เครื่องรางและเครื่องประดับ ในแง่มุมของรูปแบบ วัสดุและระเบียบของงานประดับ ตลอดจนนำเสนอความเกี่ยวข้องและแนวคิดที่แฝงในการสร้างสรรค์เครื่องประดับและวัตถุมีค่า เฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาสุนทรียศาสตร์ อันหมายถึง การศึกษาเรื่องความงาม ความเจริญใจ และประสบการณ์ทางความงามอันเกิดขึ้นจากการได้สัมผัสกับสิ่งที่มีความงดงาม ความไพเราะ ความปิติสุขพลิตเพลิน สามารถพัฒนาอารมณ์จิตใจและสติปัญญาของมนุษย์

3. ศึกษาทฤษฎีศิลป์ องค์ประกอบศิลป์ เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับกระบวนการออกแบบและวิธีการแสดงออกอย่างมีสุนทรียภาพ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเครื่องประดับและคุณค่าของวัตถุที่มีผลต่อจิตใจ ได้แก่ เครื่องประดับชุดแรกแคปซูล (ภาพที่1) : ศาสนาผี 2014 อ้างอิงรูปร่างรูปทรงของวัตถุที่มนุษย์คุ้นเคยแบบตรงไปตรงมาและใช้ทฤษฎีออกแบบด้วยการเน้นหรือขยายรูปร่างให้มีขนาดใหญ่เกินความจริง เพื่อกระตุ้นให้มนุษย์เกิดคำถามต่อการดำเนินชีวิต ส่วนเครื่องประดับชุดที่ 2 (ภาพที่2) คือ เครื่องประดับแห่งการสักการะในพิธีไหว้ครูโยน ดีความจากความสอดคล้องเรื่องการสักการะบูชาและพิธีไหว้ครูนาฏศิลป์โขนละคร ซึ่งวิเคราะห์จากการเรียนท่ารำเฉพาะของศาสตร์นาฏศิลป์โขน โดยแสดงออกผ่านอักขระ จังหวะและทฤษฎีออกแบบด้วยการซ้ำ และชุดที่3 (ภาพที่3) เครื่องประดับมนุษย์ในฐานะของเพื่อนแท้ เพื่อนผู้ที่มีอยู่เพื่อการไม่มีอยู่ด้วยการใช้วัตถุที่มีรูปร่างรูปทรงเป็นกลางและสามารถเตือนมนุษย์ผ่านผัสสะของตนเองและดึงจิตจากความพลอยให้กลับมาระลึกภูสภาวะธรรมในกายและจิตของมนุษย์ สุดท้ายคือ เครื่องประดับชุดที่4 (ภาพที่4) สายฟ้าฟาด แสดงสิ่งที่มุ่งหวังอยากจะได้ของผู้คนในสังคม โดยกระบวนการของการสร้างสรรค์ผลงานประกอบด้วยการสำรวจเนื้อหาของการอธิษฐานบนบานจากผู้คนในสังคม ณ ช่วงเดือน มิถุนายน ถึงเดือนสิงหาคม ปี พ.ศ. 2557 และนำมาสังเคราะห์ประเด็นของการอยากได้อะไรที่มีที่พบสังคมไทย

ภาพที่ 1 เครื่องประดับชุดที่ 1 แคปซูล: ศาสนาผี 2014

ภาพที่ 2 เครื่องประดับชุดที่ 2 เครื่องประดับแห่งการสักการะในพิธีไหว้ครูโซน

ภาพที่ 3 เครื่องประดับชุดที่ 3 มนุษย์ในฐานะของเพื่อนแท้ เพื่อนผู้ที่มีอยู่...เพื่อการไม่มีอยู่

ภาพที่ 4 เครื่องประดับชุดที่ 4 สายฟ้าฟาด

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาวิจัยด้านกระบวนการสร้างสรรค์ ซึ่งได้รับการพัฒนาจากสาระความรู้ความเป็นมาของคติความเชื่ออันมีผลต่อการก่อเกิดรูปแบบเครื่องราง เครื่องประดับ และวัตถุมีค่าของมนุษย์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และการสืบเนื่องในอุดมคติที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูซึ่งให้อิทธิพลต่ออารยธรรมไทย รวมทั้งความรู้ด้านปรัชญาสุนทรียศาสตร์ ซึ่งหมายถึง การศึกษาเรื่องความงาม ความเจริญใจ และประสบการณ์ทางความงามอันเกิดขึ้นจากการได้สัมผัสกับสิ่งที่มีความงาม ความไพเราะ ความบิตุสุขเพิลิตเพลิน สามารถพัฒนาอารมณ์ จิตใจ และสติปัญญาของมนุษย์

2. สร้างสรรค์ผลงานการออกแบบเครื่องประดับจำนวน 4 ชุด ที่อาศัยพื้นฐานทางวัฒนธรรมและความเชื่อด้านศาสนาในสังคมไทย โดยสื่อสารด้วยผลงานเครื่องประดับจำนวนสี่ชิ้น แสดงออกถึงสุนทรียภาพสอดคล้องกับรูปแบบการใช้ชีวิตของมนุษย์และสังคมร่วมสมัยในปัจจุบัน ได้แก่ เครื่องประดับชุดแรก แคปซูล: ศาสนาผี 2014, เครื่องประดับชุดที่ 2 คือ เครื่องประดับแห่งการสักการะในพิธีไหว้ครูโซน, ชุดที่ 3 เครื่องประดับมนุษย์ในฐานะของเพื่อนแท้ เพื่อนผู้ที่มีอยู่เพื่อการไม่มีอยู่ และชุดที่ 4 เครื่องประดับสายฟ้าฟาด

อภิปรายผล

การอภิปรายข้อมูลทางประวัติศาสตร์พบว่าแบบแผนของการดำรงชีวิตตามความเชื่อจากอดีตจนถึงปัจจุบันส่งผลให้มนุษย์เรียนรู้และสร้างสรรค์คุณค่าให้กับวัตถุ ด้วยกระบวนการผลิตและเลือกสรรวัตถุดิบอย่างมีสุนทรียภาพเพื่อการสักการะร่างกายและจิตใจควบคู่ไปกับการสร้างพิธีกรรมและแนวคิดอันเป็นอุดมคติที่ส่งเสริมความสมบูรณ์ของการเป็นมนุษย์ บัณฑิตเหล่านี้สนับสนุนให้มนุษย์มีความสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เข้าใจทั้งรูปธรรมและนามธรรมของสรรพสิ่ง ตลอดจนเรียนรู้ความหมายภายในร่างกายและจิตใจของตนเอง

ส่วนการอภิปรายองค์ความรู้ด้านการสร้างสรรค์ผลงานเครื่องประดับในงานวิจัยนี้ เป็นการตีความจากลำดับความเชื่อและอำนาจที่แฝงในคติเรื่องผี พราหมณ์ พุทธ ในอารยธรรมไทย อันเป็นข้อมูลสำคัญและเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบ ซึ่งใช้รูปธรรมของเครื่องประดับสื่อสารสภาวะอันเป็นนามธรรม ทั้งต่อผู้สร้างสรรค์ผลงาน ผู้สวมใส่และผู้พบเห็น ด้วยการกำหนดสถานะของเครื่องประดับที่ให้ผลต่อจิตใจตามความเชื่อและอำนาจเหล่านั้น อันแสดงถึงคุณค่าของวัตถุตามความเชื่อที่สั่งสมมาจากอดีตถึงปัจจุบัน

ความรู้สึกของมนุษย์ที่มีต่อเครื่องประดับชุดที่ 1 แคปซูลศาสนาผี สะท้อนถึงความเชื่อในธรรมชาติและการต้องการพึ่งพิงในวัตถุที่สามารถสื่อสารกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ดังหลักฐานภาพพิธีกรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังถ้ำ (ภาพที่ 5) โดยมีสัญลักษณ์มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความหมาย รูปร่างรูปทรงของเครื่องรางหรือเครื่องประดับในแนวคิดเรื่องศาสนาผี จึงย้อนกลับไปสู่จิตวิญญาณที่ครอบครองพืชและสัตว์ ตลอดจนวัตถุต่าง ๆ

ตามธรรมชาติ นำความรู้สึกจากการมองเห็นกระตุ้นให้เกิดจินตนาการและการตีความวัตถุ เป็นเครื่องมือในการสร้างความหมายต่อเครื่องประดับของมนุษย์ตามสัญชาตญาณ เช่นเดียวกับ รูปร่างแคปซูลที่นำมาอภิปรายในฐานะเครื่องประดับของศาสนาผี ด้วยภาพลักษณ์ของการ เยียวยารักษตามแบบแผนของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ขณะเดียวกันก็สะท้อนความเชื่อที่ฝังแน่น ในรูปทรงของวัตถุที่จัดความทุกข์ทางกายและทุกข์ทางใจในทำนองเดียวกับเครื่องราง

ส่วนเครื่องประดับชุดที่ 2 สะท้อนเนื้อหาสาระของการสักการะร่างกายโดยการประดับตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องประดับและวัตถุตามความเชื่อยังสัมพันธ์กับคติของ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจากอารยธรรมอินเดียโบราณ (ภาพที่ 6) ในการสร้างความสมดุล ของร่างกายผ่านการเคลื่อนไหว การวางท่าทาง และการสวมเครื่องประดับจำนวนมากที่ เคลื่อนไปตามการเคลื่อนไหวของร่างกาย สร้างให้เกิดเสียงกระทบของวัตถุที่เป็นเสมือน เครื่องรางป้องกันและคุ้มครองผู้สวมใส่ เช่นเดียวกับการพ้อนรำตามแบบนาฏศิลป์ที่เครื่อง ประดับมีบทบาทเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับร่างกายที่เคลื่อนไปตามจังหวะของดนตรี ดังนั้น เครื่องประดับชุดที่สองจึงสะท้อนพิธีกรรมและการสักการะร่างกายด้วยเครื่องประดับที่สัมพันธ์ กับการกำหนดท่าทางของร่างกาย เพื่อสื่อถึงความนอบน้อมและความตั้งงามที่ปรากฏใน พิธีไหว้ครูโขนละครตามแบบนาฏศิลป์ไทย ด้วยการกำหนดจำนวน จังหวะ วัสดุ และการ จัดองค์ประกอบที่สื่อสารจังหวะดนตรี บทร้องและท่ารำ สร้างการตระหนักรู้จากการสวมใส่ เครื่องประดับ ตลอดจนการพิจารณาบุปารูปทรงและตัวบทวรรณกรรมที่สอดแทรกอยู่ ในผลงาน

เช่นเดียวกับเครื่องรางหรือเครื่องประดับในวัฒนธรรมพุทธศาสนา โดยมากมักเป็นวัตถุ ที่ให้ผลทางจิตใจต่อมนุษย์อย่างแยบยล สร้างให้เกิดสุนทริยภาพทางการมองเห็นด้วยรูปทรง อันเป็นอุดมคติ (ภาพที่ 7) ในขณะเดียวกันก็สร้างความหมายทางความงามจากความ ละเอียดประณีต และการฝึกฝนทางศิลปะจนมีความชำนาญ ซึ่งแสดงออกด้วยผลงานการ ออกแบบเครื่องประดับชุดที่ 3 เปรียบได้กับวัตถุทางธรรมที่มีความงามสมบูรณ์สร้างให้เกิด การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ และยกระดับจิตใจไปสู่ความตั้งงาม ซึ่งในอีกแง่มุมหนึ่งวัตถุ ทางธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ในการเอาชนะความทุกข์ด้วยตนเองตามหลักคำสอน ของพระพุทธเจ้า เรื่องการมีสติด้วยวัตถุธรรม การไม่ยึดติดต่อวัตถุ และการไม่แสวงหาต่อ การครอบครองเหล่านั้นเพื่อมุ่งสู่ความหลุดพ้นจากกิเลสที่ละเอียดยิ่งขึ้น เครื่องประดับใน ชุดที่สามจึงสร้างสรรค์ขึ้นจากการระลึกถึงคติธรรมของพระพุทธเจ้าโดยปราศจากความยึดติด ในรูปลักษณ์ของไสยศาสตร์และปาฏิหาริย์ ด้วยรูปร่างรูปทรงที่เรียบง่ายแต่แฝงด้วยสติจาก การพิจารณา การรู้ตัวว่ามีอยู่แม้เพียงชั่วขณะหนึ่งของการมีชีวิต

อย่างไรก็ตาม การนับถือพุทธศาสนาของคนไทยยังเปิดกว้างต่อความเชื่อที่หลากหลาย อันเป็นส่วนหนึ่งของการเดินทางไปสู่สติปัญญาด้วยตนเองตามแนวทางของพระพุทธเจ้า การหลงใหลไปตามสิ่งแวตล่อม การเผชิญกับความทุกข์โดยขาดความตระหนักรู้เรื่องศีลธรรม

และความกดดันทางเศรษฐกิจในสังคมสมัยปัจจุบัน สร้างให้เกิดรูปแบบที่หลากหลายของเครื่องรางและวัตถุมงคลซึ่งให้ผลต่อการดับทุกข์เพียงชั่วคราว (ภาพที่ 8) หนทางที่ยาวไกลของการไปสู่ความหลุดพ้นและความยากลำบากในการเอาชนะธรรมชาติของจิตใจมนุษย์ ทำให้ความต้องการสิ่งพึ่งพิงยังคงปรากฏอยู่เสมอ เปรียบเสมือนการแสวงหาสิ่งบรรเทาทางใจแม้ว่าจะมีใช้วิธีการพ้นทุกข์โดยตรงก็ตาม ส่งผลให้การออกแบบเครื่องประดับในชุดสุดท้ายต้องการอธิบายปรากฏการณ์ของสังคมไทยที่ชาวพุทธส่วนใหญ่ยังคงนับถือผีด้วยวิธีการบนบานศาลกล่าว หรือร่ายรำขอพรพระเจ้าตามแบบอย่างของพราหมณ์เพื่อขอในสิ่งที่เรียกว่าความสุขอันเกิดจากวัตถุ และความสำเร็จสมหวังที่ได้มาอย่างรวดเร็วแบบปาฏิหาริย์ เครื่องประดับสื่อสารด้วยรูปร่างและสีอันเป็นสัญลักษณ์ของวัตถุที่คนส่วนใหญ่อยู่ในฐานะเพื่อสะท้อนความเชื่อว่าการสักการะร่างกายด้วยวัตถุมงคลค่า ซึ่งในปัจจุบันหมายถึงวัตถุเหล่านี้ยังคงตอบสนองต่อความเชื่อที่ฝังแน่นของมนุษย์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 5 ภาพเขียนฝาผนังแสดงกิจกรรมการประกอบพิธีกรรม บริเวณผาแต้ม อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี
ที่มา: <http://www.oceansmile.com>

ภาพที่ 6 การประกอบพิธีไหว้ครู-ครอบครูนาฏศิลป์
ที่มา <http://www.news.rmutt.ac.th/archives/category/english-version/page/19>

ภาพที่ 7 พระพุทธรูปสมัยสุโขทัย (ปางลีลา) แสดงวิธีการใช้องค์ประกอบศิลป์ที่สร้างความรู้สึกสงบเพราะมีเส้นสายอ่อนโยน สงบนิ่ง และเบาละ โดย ธนากรกรรณเทพ, ลักษณะไทย, (สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, กรุงเทพฯ, 2539).

ภาพที่ 8 ภาพศาลปูลมลัด ปูลมออน โดย ธนิตศักดิ์ อุ่นตา รายงานการวิจัย “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชนในการอนุรักษ์พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตาชาวกะเลิง ตำบลคำเตย อำเภอเมืองจังหวัดนครพนม” (นครพนม : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครพนม, 2551)

ข้อเสนอแนะ

คติความเชื่อตามหลักการของศาสนาผี พราหมณ์ และพุทธ ผสมผสานอยู่ในวัฒนธรรมไทยมาเป็นเวลาช้านาน สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาและวิวัฒนาการของการดำรงเผ่าพันธุ์มนุษย์ จากวิถีการใช้ชีวิตตามธรรมชาติในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พึ่งพิงศาสนาผีเพื่อความอยู่รอดตามสัญชาตญาณ นำไปสู่ระบบระเบียบทางศาสนา ทั้งศาสนาพุทธและพราหมณ์ - ฮินดูซึ่งสร้างแบบแผนของการดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม ตลอดจนการสร้างบ้านเมืองตามกรอบคิดเรื่องศีลธรรมและความดีงาม ศาสนาผี

พราหมณ์ และพุทธ ยังหล่อหลอมให้เกิดสังคมไทยสมัยปัจจุบันที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและความเชื่อส่วนบุคคล ภายใต้กรอบของพุทธศาสนาที่มีผู้นับถือส่วนใหญ่ในประเทศ

สุดท้ายนี้ ผลการศึกษา ทั้งทางด้านข้อมูลประวัติศาสตร์และองค์ความรู้ด้านศิลปะการออกแบบ ชี้ให้เห็นถึงธรรมชาติของการต่อสู้ระหว่างสมองและจิตใจของมนุษย์ ที่มักมีความขัดแย้งอันเกิดขึ้นจากการปรับตัวไปกับการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยแรกเริ่มของอารยธรรม การเรียนรู้เพื่อสร้างสิ่งพึงใจด้วยวัตถุและเครื่องประดับร่างกายเป็นแง่มุมหนึ่งของการพิจารณาความงาม ความสุข และความทุกข์ที่ปรับเปลี่ยนไปตามสภาวะของจิตใจ โดยมีเงื่อนไขสำคัญคือการตระหนักรู้ถึงคุณค่าทางความคิดและปัญญาที่เกิดจากการพิจารณาตามความเป็นจริง ดังนั้น มนุษย์ไม่ว่าจะดำรงชีวิตอยู่ในยุคสมัยใด ล้วนต้องการแสดงออกถึงจิตใจอันมีสภาวะของสุขและทุกข์ผ่านการสร้างสรรค์วัตถุเครื่องประดับที่เชื่อมโยงแนวคิดเรื่องพิธีกรรม ตลอดจนการสร้างองค์ความรู้อันสัมพันธ์กับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการศึกษาวิจัยต่อไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการขับเคลื่อนวิถีชีวิต ความเชื่อ การยึดถือปฏิบัติ และการนับถือศรัทธาในศาสนาแห่งอนาคต เนื่องจากการแสดงออกถึงองค์ความรู้ในทั้งสองส่วนดังกล่าวย่อมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบกาลเวลาและวิถีชีวิตของตนเองในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีระดับ

References

- Bangkok, B. (1996). **Laksana Thai (ลักษณะไทย)**. Bangkok: Thai Watana Panich Publishing.
- Oceansmile (2014). **Pha Tam**. Retrieved on January 3, 2014, from <http://www.oceansmile.com/E/Ubon/patam.htm>.
- Paul, L., & Elaine, L. (1998). **Peoples of the Golden Triangle**. UK: Thames and Hudson.
- Sujit, W. (2004). **Tribes and Ethnic Groups in Suvarnabhumi, Ancestor of the Thais (ชาติพันธุ์สุวรรณภูมิ บรรพชนคนไทยในอุษาคเนย์)**. Bangkok: Matichon Publishing House.
- Suraporn, A. (2014). **Guru Tradition Ceremony**. Retrieved on January 22, 2014, from <http://www.news.rmutt.ac.th/archives/category/english-version>
- Tanitsak, U. (2008). **The Research on the Participation of Cultural and Community Networks in the Conservative Treat Ceremonial the Ancestor Ghost; Chao Kaloeng, Tambon Kamtoey, Amphur Muang, Changwat Nakhon Phanom (รายงานการวิจัย การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชนในการอนุรักษ์พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตาชาวกะเลิง ตำบลคำเตย อำเภอมืองจังหวัดนครพนม)**. Nakhon Phanom: the Office of Nakhon Phanom Culture.
- Vidya, D. (2009). **The Body Adorned**. Singapore: Columbia University Press.